

ФУНКЦІОНАЛЬНА ТИПОЛОГІЯ ЛАНЦЮЖКІВ НОМІНАТИВНИХ РЕЧЕНЬ

I. Сушинська

Донецький національний університет

В статье рассматривается специфика структурно-семантических построений цепочек номинативных предложений как способа реализации речевой экспрессии на синтаксическом уровне. Делается обзор типологии обнаружения подобных конструкций в прозе и поэтических текстах. Очерчен круг функциональных назначений цепочек, делается контекстуальный анализ. Исследование выполнено на материале художественных произведений современных украинских поэтов и прозаиков.

Ключевые слова: структурно-семантическое построение, цепочка, номинативное предложение

У статті розглядається специфіка структурно-семантичної побудови ланцюжків номінативних речень як засобу реалізації мовленнєвої експресії на синтаксичному рівні. Здійнюється огляд типології вияву подібних конструкцій у прозових та поетичних текстах. Окреслюється функціональне призначення ланцюжків, здійснюється контекстуальний аналіз. Дослідження виконано на матеріалі художніх творів сучасних українських поетів та прозаїків.

Ключові слова: структурно-семантична побудова, ланцюжок, номінативне речення

The subject of the article is the study of the linea arranged nominative sentences (NS) which represent the constructions widely used in Modern Ukrainian as expressive means on the syntactical level. The following questions are being considered: investigation of the main types of the linea arranged NS on the basis of functional-semantic approach; study of the typical peculiarities of NS as one of the means of expressive syntax; analysis of the combinatory abilities of nouns main members of NS; realization of the units under study in fiction. The material for analysis has been taken from Ukrainian belles-lettres writings of the 20 century.

Key words: nominative sentences, constructions, expressive means

Функціонування ланцюжків номінативних речень (поєднання 3 і більше подібних одиниць, що мають спільну комунікативну настанову) є одним з яскравих прикладів реалізації мовленнєвої експресії на синтаксичному рівні у прозових та поетичних текстах.

Питання щодо специфіки ланцюжків НР як засобу експресивного синтаксису висвітлюються у дослідженнях П. Дудика, А. Загнітка, Т. Єщенко, М. Лужковської, О.Попова, Л. Пришляк,

Р. Солганик, В. Чабаненка та ін. Подібно до інших конструкцій експресивного синтаксису (сегментованих, парцельованих побудов), ланцюжки номінативних речень (далі НР) порушують монолітність складного синтаксичного цілого, що зумовлює актуалізацію змісту, окресленого групою односкладних речень. Але на відміну від розчленованих побудов, де сегмент або парцелят, формально подібні до номінативних речень, не є семантично і структурно автономними, кожне номінативне речення у складі ланцюжка є самостійною предикативною одиницею.

Використання ланцюжків НР не призводить до полегшеного сприйняття тексту, що спостерігається за вживання розчленованих побудов.

Актуальність розгляду структурної та функціональної специфіки ланцюжків НР зумовлена необхідністю виявити моделі подібних конструкцій у прозових та поетичних творах, з'ясувати своєрідність структурних компонентів, проаналізувати типологію реалізації головного члена НР на лексико-семантичному рівні, окреслити комунікативне призначення, здійснити контекстуальний аналіз.

Експресивне навантаження, реалізоване за допомогою ланцюжків НР, залежить від наступних чинників: 1) кількості НР, об'єднаних в один ланцюжок; 2) типологічного вияву НР;

3) репрезентації головного члена НР; 4) семантики іменника – головного члена НР; 5) характеру смислових зв'язків між НР у структурі ланцюжка; 6) поширеного чи непоширеного вияву НР;

7) характеру поєднання НР у ланцюжку; 8) присутності в структурі ланцюжка речень іншого типу; 9) комунікативної настанови; 10) функціонального призначення; 11) позиційної локалізації в тексті.

Завданням нашого дослідження є розгляд структурно-семантичної типології та специфіки функціонування ланцюжків НР на матеріалі творів сучасних українських поетів та прозаїків.

1. Здійснюючи аналіз структури ланцюжків НР за кількістю компонентів, слід звернути увагу, що найпоширенішим виявом є три- і чотирикомпонентні побудови: *Вчителько моя, зоре світова... З цими словами у пам'яті оживають світлі хвилини зустрічі зі школою. Перший урок. Перша оцінка. Перші успіхи й невдачі* (І.Домарева); *І тихе, світле, ніжно-золотисте передосіннє надвечір'я міста. Балкони. Лава. Поетеса. Пес. Лікую стрес* (І. Жиленко); *Стоїмо. Невтомлені. Порожні. Лавровишня. Терен. Верболіс* (І.Павлюк) тощо. Кожне нове, наступне НР зумовлює наростання експресії, набирання обертів, максимального напруження емоцій читача. Завдяки використанню надмірної кількості НР автор досягає певної мети: градації, гіперболізації, метафоричності, що спрямовано на актуалізацію змісту. Кількість НР у ланцюжку не обмежена і є цілком авторською прерогативою. За допомогою НР можуть створюватися значні

за обсягом прозові тексти та поетичні твори. Використання речень подібного типу зумовлене не лише специфікою змісту, а й своєрідністю мовно-стилістичної манери автора, прагненням до небуденного відтворення реалій навколишньої дійсності:

Сльотавість смеркання і свіжість світання.

Сумління і совість. І сполох сирени.

І спалахи саява. І служба. І сокіл.

Собор і сорочка. І соняшник свічки.

Стебло і сіно. І сніп, і стіг.

І срібна сурма. І синій серпень.

Сестра і сарна. Син. Спас. І стіл.

Сік слив сусідки. Стерня і ситко.

І сажка скиби. Сичі і села.

Скло днів. І самотність. І спрага сівби.

Смак страв. І снігур. І стривожена стріха.

І сволок і скриня. Сіль скалок скелі.

Секунда і сходи. Собаки і свині.

І сіті сміття. Стрічка стріл. Сіра скрута.

І скроні. І струни. І скрипка. Смичок.

Середина сцени. І сукня струнка.

І сто сім сонетів. Суміжна стіна.

І символ струмків. І сліди скакуна (Я. Ярош) та ін.

2. Окреслюючи типологію НР, що утворюють ланцюжки, відзначимо, що переважну більшість подібних побудов формують екзистенційні НР: *Пустеля. Пси. Псалми. Тотожність мрій і сонця. Пісок як заповідь. Сини збирають сіль (І. Бойчук); Село Сіркові сподобалося. Річка. Луг. Ліс. Бігай собі досхочу (Є. Дудар); Вечір. Спалах зорі. Золота долина. Перехрестя доріг. Молода калина (О. Лупій) та под.* Ланцюжки, утворені поєднанням вказівних НР, зустрічаються переважно у поетичних творах і не є частотними: *Ось порив твоїй. Ось Рознач. Ось Сльоза.*

Ось Меч. А це – зневіра. Це – завзяття (В. Стус) і т.д. Порівняно частотнішими є ланцюжки, у структурі яких присутні і вказівні, і буттєві НР. Як правило, вказівне НР є препозиційним: *Гортаю сторінки свого щоденника, наче спогади. Ось сум. Радість. Сльози. Сміх (Г. Ріпка) і т.п.*

3. Головний член НР, об'єднаних у ланцюжок, може бути репрезентований: 1) іменником: *Вечір. Спалах зорі. Золота долина. Перехрестя доріг. Молода калина (О.Лупій); 2) займенником або сполученням займенника з іменником: Я і сонце. Я і вчитель. Я і друзі. Я і пальма. Ми... Вони... Це все – моє... (О. Бердник); 3) віддієслівним іменником: *Закинути б цього розумника сюди на цілий тиждень! Почесне самоусунення. Втеча. Божевілля... (О.Гончар);**

4) відприкметниковим іменником: *Голубінь, злотавість і зелень (яруги, галявини, кручі)*

(Б.-І. Антонич); 5) числівником або кількісно-іменним словосполученням: – *Кажуть, що хлопців маєте? – питає Блакитний. – Тридцять п'ять, а я шостий... – А зброю? – До зубів. Вісім кулеметів. Сто тисяч амуніцій. Міномет, гарматка (М. Данилюк) та под.* Типовою реалізацією ланцюжків є побудови, утворені НР з іменниковим головним членом. Серед інших різновидів слід відзначити досить частотне функціонування конструкцій, повністю або частково утворених НР з віддієслівними іменниками у ролі головного члена. Подібні ланцюжки відтворюють динамічність перебігу дії, акцентуючи на певних обставинах: *Удар! Удар! І ти вже на землі... Помяті боки. Зламана нога (Г.Гайовий); Зимовий вітер. Мороз і сніг, укання сов і рев вовків. Скрізь льодом покриті озера, все сяє наче срібло (О.Кожемяка); Життя! Розмах, розбіг, розгін! Все зробити! Все охопити! (П.Загребельний) та ін.*

Іменник – головний член НР у структурі ланцюжка найчастіше репрезентується загальною назвою: *Лебеді і темноокий став, сніговійна білість і спокійні кружала води... (Л. Коленська); Коні, коні... З калини коні... Черлені коні калини – кров (Т.Мельничук).* Функціонування ланцюжків, утворених поєднанням НР з головним членом – іменником-власною назвою не є частотним, що зумовлено специфікою семантики подібних іменників: *Схід і Захід! Моцарт і Сальєрі! Вічна прія непримиренних сил (С.Караванський); Париж. Альфред Перле, Жорж Брассе, Френк Добо, Джон Ніколс, Рішар Тома. Вілла Сбора і Майкл Френкель. Перший роман, який не треба було писати, але треба було прожити (О. Соловей) тощо.* Зазвичай, у структурі ланцюжка присутнє одне НР з іменником на позначення власної назви в ролі головного члена. Подібне НР може знаходитись як у препозиції, так і в постпозиції щодо інших компонентів ланцюжка: *Зелений Псло... Зелений Гай... зелена іва... А вийди, Слово, скупане в любистку... (Т. Мельничук); Німа коліскова. Каміння густе. Дві тисячі років... Святій Віфлієм (А. Листопад) і т.д.*

Ланцюжки НР можуть бути сформовані з НР, головними членами яких є іменники як конкретної так і абстрактної семантики. Частотним є також поєднання у структурі одного ланцюжка НР з головними членами обох типологічних виявів: *Тепер усі, хто прямує до озер, затримується тут. Магази́ни. Заправка. Місце для паркування. Дитячі атракціони. Ігрові майданчики. Кафе. Ресторани. Музеї. Кінозал (Д. Конопля); Горизонт – несправжній, вельветовий. Висота... Самота... Тих... (Ю. Бурковська); Вітер. Флейта. Гніздо і зорі. І тривога. І трепет. Сіль. Вдома. Юність. Немає горя. Скоро осінь. Пора весіль... (Ш. Павлюк) і т.п.*

4. Звертаючи увагу на семантику іменника – головного члена НР у структурі ланцюжків, слід підкреслити надзвичайну різноманітність їх значень. Поширеним є функціонування ланцюжків НР, з головними членами – іменниками на позначення: 1) предметів: *Трюмо. Фортель. Канапа, вкрита темно-червоним пледом* (О.Винокуров); 2) почуттів: *Тихе зітхання, думи, чекання, втома без сна, тіла тремтіння, нуда, горіння, сльози в очах, погляд турботний, успіх скорботний в стислих устах...* (С.Черкасенко); 3) пори року, днів тижня тощо: *Дерева й земля наче обковані мідною бляхою. Біла зима, зелена весна, жовте літо та мідяна осінь*

(Б.-І. Антонич); 4) осіб: *Перед заплющеними очима виникають розмаїті обличчя. Трактористи, хлібороби, зоотенік, голова колгоспу, доярки, бригадири* (О.Гончар); 4)опредмеченої дії: *Скрегіт, рев заліза, удар чадної хвилі...Машині важко, напружений залізний гуркіт глушить Ліну...*(О. Гончар); 5) явищ природи: *Сльота і сніг. Вода і хлюп і крига. Мороз, як присок, душу обдає* (В. Стус) та под.

5. Структура ланцюжків передбачає поєднання НР з головними членами – іменниками однієї тематичної групи та НР з головними членами – іменниками різнопланової семантики.

За допомогою конструкцій першого типу автор відтворює цілісну картину, зауважуючи на окремих аспектах. Смыслові зв'язки у таких конструкціях простежуються чітко і послідовно.

Частотними є побудови, що поєднують у своїй структурі НР з головними членами – іменниками різних семантичних груп. Зокрема, слід виокремити такі моделі: 1)препозитивне НР з іменником темпоральної семантики + НР з іменниками предметної семантики: *Вечір. Вітальня в Тарановій господі. Обстановка розкішна. Стіл, канапа, крісла, роаяль; громовинне світло* (С. Черкасенко); 2) препозитивне НР з іменником локативної семантики + НР з іменниками на позначення опредмеченої дії: *Придніпровськ... Дивна поїздка... Таємниче повернення... Крутіїство Олексія Кириловича... Суцільне крутіїство... Скрізь і у всьому крутіїство...* (О. Гончар); 3)препозитивне НР з іменником локативної семантики + НР з іменниками-предметними назвами: *Насип. Далеке шосе. Машини. І небо вологе – над* (В. Стус) та ін.

У подібних конструкціях препозитивне НР окреслює загальне тло перебігу дії, а наступні ланки ланцюжка висвітлюють певні деталі; 4) поєднання НР з іменниками різних семантичних груп, зумовлене функціональним призначенням ланцюжка: *Бо справді, який є глузд життя? Жінки?*

Е-е-е-ех... Тільки клопіт... Сльози, стогони, плачі, хлипання, млості, претензії, тітки, бабусі, батьки, чоловіки, наречені, гонорові справи, судові скарги тощо... Ну й гроші (Б.-І. Антонич) і т.п. Такі причиново-наслідкові зв'язки не завжди є логічними і прозорими. Самостійне встановлення асоціативного ряду вимагає від читача вдумливого, уважного прочитання, заглиблення в образну картину світу, створеного автором.

6.У структурі ланцюжка можуть поєднуватися як поширені так і непоширені НР. Серед перших найчастотнішими є речення, головний член яких поширюється препозитивним або постпозитивним означенням: *Магнітні бурі. Загазоване повітря. Надмірні шуми. Отруєна вода. І...вареники. З чорнищами. Радіоактивними* (С. Дудар) та под.. Типовими є конструкції, у структурі яких наявні НР непоширеного і поширеного вияву: *Тут життя є банальне, як рима: сонце – віконце. Гітара, русяві коси, пропам'ятні віршики для дівчат, Овідій, м'ятові цукерки, стара бритва, латані панчохи, вельтимери, вишневий лікер, бажання направити світ, кминова юшка, широкі парасолі, мрійливі очі, кальоші, геніальні люди до маловажних справ, порошок на біль голови, приперчені дотепи, недільні товариства, минулорічні журнали мод, злегка соціалізм, фіалка в петельці, світлини пристаркуватих фільмових акторок, кишенні огірки, огірчення на долю, огарки недокурених папіросок, осінній настрій, ноктюрн Шопена на розстроєному піаніно ті-ра-ра ті-ра-ра* (Б.-І. Антонич) та ін.

НР у структурі ланцюжка можуть поширюватися прямими й непрямыми додатками: *Обмолот коробочок, розстилання стебел, збирання залишків. Багато потрібно часу і рук* (О. Опанасюк) та под. Ланцюжки НР непоширеної структури дозволяють акцентувати увагу читача на окремих найсуттєвіших аспектах зображуваного предмета, явища тощо і справляють сильніший емоційний вплив на читача порівняно з ланцюжками, утвореними поширеними НР: *Коло. Спокій. Край. Самоприпинення. Стара чернетка, прочитана і вздовж і поперек, мов пале листя в струмуванні річки переживає смертний свій маршрут* (В. Стус); *І дощ. І ніч. І жовтень. І рілля. І ожеред. У нього власти – і пропасти – скільки достане сил, і злості, і терпцю* (В. Стус) і т. д.

У структурі НР, що утворюють ланцюжки можуть бути темпоральні та фонові детермінанти: *І знову ранок. І жіночі сльози. І недовіри. Сумніви. Дарма* (В.Стус); *Маєва біла ніч. Кругом город, мов божий рай* (Б. Лепкий); *Біла хата. Стіл дубовий, на стіні святий Микола і віночок калиновий* (Б. Лепкий) і т.п. Слід відзначити, що наявність темпоральних та фонових детермінантів не є факультативною. Вони не поширюють іменник як лексико-граматичну одиницю, а становлять структурний компонент речення, що допомагає висвітлити суттєві елементи змісту. З вилученням детермінантних членів, побудова й семантика НР порушується. Локалізація НР з детермінантом не є фіксованою і може бути як препозиційною так і постпозиційною відносно інших складових ланцюжка.

З метою актуалізації змісту в структурі НР може бути підсилювальна частка, вказівний, або означальний займенник, "...якими підтримується будь-яке стилістично-нейтральне слово. При цьому займенник виконує роль своєрідного почуттєво-підсилювального артикля" [7; 165]: *Куди одесну і ошую. А шум! А гам! А шал! А шквал! А сміх і гріх? Деятий вал! Велике тайнство вершу я...* (І. Світличний); *Те саме безкрилля. Те саме безвір'я. Безмежся. Безсніжся. Беззір'я. Ну хоч би сніжинка. Чи немічна зірка*

(О. Письменков); *Такі зоремісячні ночі. Такі зоремісячні дні. Такі зореславно пророчі космічного храму вогні!* (Ю. Сердюк) та ін.

7. За характером поєднання ланок у ланцюжку слід розрізняти сполучникове та безсполучникове. У сполучникових конструкціях реалізується сурядний тип зв'язку. Типовою репрезентацією подібних моделей є поєднання НР за допомогою сполучника **і**. Найчастіше сполучник знаходиться у препозиції відносно кожного речення-ланки. Такі сполучники виступають не лише засобом зв'язку, а й художнім засобом увиразнення. Наявність сполучників, а особливо їх великої кількості, уповільнює темп викладу. У поетичній мові, зокрема, повтор сполучників здебільшого супроводжується поступовим підвищенням тону, створює чіткість ритмомелодійного малюнку, увиразнює ампліфікацію мовних одиниць: *З рідкого вапна вишумовує піна. Спідниця підтикана, голі коліна. І пісня, і зваба, і плетиво кіс, і в кожному слові крутенький заміс* (М. Руденко); *І дощ. І ніч. І жовтень. І рілля. І ожеред. У нього власти – і проспати – скільки достане сил, і злості, і терпцю* (В. Стус) тощо.

НР можуть об'єднуватися у структурі ланцюжка попарно, завдяки чому створюється особливий ритм, зумовлений симетрією побудови: *Все пережите виливалося в піснях. Радість і горе. Гіркий сум і солодкий щем. Палке кохання і зрада* (М. Корчинський); *Стіни ще хтозна-коли витикані темними цвяхами. Від кожного звисає березова рамочка. У них фото: по одному, по двоє, по троє і цілі групи... Старі і молоді люди. Червоноармійці й червоногвардійці... Матроси й солдати... Інтелігенти й робітники...* (О. Опанасюк) і т.д.

Безсполучникове поєднання ланок надає викладу швидкого темпу, зумовлює підвищену експресивність, сприяє відтворенню динамічних картин: *Водограї барв, струмені кольорів, потоки яскравих плям і ніжних півтонів, оргія ядерних, гострих мазків, тонких начерків. Густий, ситий, теплий олій, тендітні, манірні, штудерні, складні закарлючки. Тисячобарвна пісня осені* (Б.-І. Антонич) тощо.

Якщо є потреба в зосередженні уваги читача на деталях, які називають об'єднані в ланцюжок речення, після кожного НР ставиться не кома, а крапка. Це виокремлює кожне з них як смислову та структурну одиницю: *Це він – Павло. Сімдесятзарядний автомат – через плече. Русявий чуб – набік. Високе чоло. Гострий римський ніс. Орлині, темні очі* (М. Данилюк); *Колір. Кроки. Колорит. Чудодійні дивозвуки. Семанчані береги. Передзвони. Перегуки* (С. Бурлаков) та под.

З метою виділення певних етапів дії, підкреслення змістової ваги після кожного НР у структурі ланцюжка ставиться три крапки. Це сприяє значному уповільненню темпу оповіді, актуалізує образне мислення читача: *Голоси... Голосіння... Світи... Без коня... Без сідла... Без ушину...* (П. Гірник) і т.д.

Можливим також є поєднання у структурі ланцюжка НР з окличною інтонацією, що підсилює інтенсивність емоційного забарвлення речень: *А тепер, бачите, ліс. Та який ліс! Глянули б ви на нього вдень, при ясному сонечку. Білосорі невістки – березки! Тремтливі осики! Тихі, лапаті клени! Медвяні липи та акації! Поважні дуби!* (І. Рябокляч) та под.

8. У ланцюжок можуть об'єднуватися, окрім НР, конструкції, формально до них подібні, зокрема: 1) сегменти, які мають один спільний відповідник у базовій частині: *Утік... Як чудно, наче в казці. Млин... Старий, блаженський мельник... Водяник... І вкрито все серпанком тайни* (С. Черкасенко); *Чисте морське повітря, трояндові алеї, піраміди тополь і кіпарисів. Кафе, ресторани, музика. Піщані пляжі і солярії, білі парусники і швидкохідні катери. Та там стане краще, ніж на знаменитих Золотих пісках* (В. Вільний) тощо; 2) ланцюжок можуть утворювати парцеляти: *А що таке темноти? Я не знаю. Можливо, це – самотності печаль. Дух каменя. Жало злоби. Липкі повязки мумій. Заздрість ненаситна* (Д. Павличко) і т. ін.; 3) власне називні конструкції: *В акуратній рамі Сашко побачив афішу-програму і припав до неї зачудованим поглядом. “Чіо-Чіо-Сан”... “Голубий Дунай”... “Лебедине озеро”... “Травіата”... “Трубадур”... “Тоска”... “Тарас Бульба”... “Хованицина”... “Лючия де Ламермур”...* (І. Рябокляч) та под.; 4) яскравою ознакою живого розмовного мовлення є поєднання у ланцюжок оцінних неповних двоскладних речень: *Бабами звали й зовсім молодих жінок, які своєю поганою вдачею не викликали пошани: “От, пекельна баба!”, “От, язиката баба!”, “От, нехарна баба!”* (О. Мак) і т.д.

Частотним є поєднання у структурі ланцюжка НР та двоскладних речень, що яскраво передає специфіку розмовного мовлення: *Високі сосни. Серпень. Снека. Усе так звично. Синь ріки. Летять над Ворсклою лелеки. А ген над гаєм – літаки* (І. Муратов) та под.

9. Ланцюжки НР найчастіше функціонують у текстах в авторському мовленні, виконуючи різноманітні комунікативні завдання: *Багрянородна ніч. Тривошний серця токіт. Земля і кров. Пливе у вир затоки квіття* (Б.-І. Антонич) і т.п. Подібні конструкції можуть вживатися у монологічному, діалогічному та внутрішньому мовленні з метою окреслення певних обставин перебігу дії або констатації буття однотипних реалій дійсності: *– Спогади полководців – це й не спогади. Філософія війни, зіткнення мислі, суцільна абстракція, фронти, армії, величезні маси людей, незмірні відстані, театри воєнних дій, гігантська шахівниця...* (П. Загребельний); *– Кажуть, що хлопців маєте? – питає Блакитний. – Тридцять п'ять, а я шостий... – А зброю? – До зубів. Вісім кулеметів. Міномет, гарматка. Сто тисяч амуніції* (М. Данилюк); *Як могла я не звертати на це уваги, як могла жити, не знаючи Карналя? Електроніка. Кібернетика. Науково-технічна революція. Творці. Передній край. На таких людей дивилася, мов на небожителів* (П. Загребельний) тощо. Вживання ланцюжків НР не характерне для усного розмовного мовлення і, відповідно, вживання їх у авторському мовленні, діалогах, монологіях та внутрішньому мовленні героїв не є частотним.

10. Окреслюючи призначення ланцюжків НР у прозових та поетичних текстах, необхідно виокремити функціонування подібних конструкцій з метою: 1) опису часу, місця, тла перебігу дії. Найчастіше ланцюжки з таким значенням функціонують у сценічних ремарках і є своєрідними “декораціями” для адекватного сприйняття читачем подій, що відбуваються: *Завіса. Перед хатою. Майдан. Село. Ясна літня ніч. Зорі. Теплий вітерець* (Б.-І. Антонич) та под. У структурі сценічної ремарки ланцюжки НР є семантико-синтаксичним центром, що організують композицію ремарки, і не мають фіксованого позиційного розташування. Структура НР, які утворюють ланцюжки, вживані в ремарках, може поширюватися обставинно-означальним компонентом. Слід відзначити, що у складі сценічної ремарки ланцюжки НР, незалежно від кількості ланок, позбавлені експресивної функції і виконують суто технічну роль. Ланцюжки НР, вживані з подібною метою у художніх текстах, характеризуються значно більшим емоційним впливом на читача: *Міг би побачити Айгюль принаймні здалеку, потай, з куців під вікнами репетеційного залу. Скленчасті вікна, рожево-білі видива балерин, навощений паркет, нахилена під загрозливым кутом падіння земля, падаюче небо...* (П. Загребельний) і т.ін.

Ланцюжки НР із основним значенням – опис часу та місця дії з однаковою частотністю вживаються з експозиційною функцією в прозових і поетичних текстах: *Співуча тінь, крилатий явір і тесаний дзвінкий поріг. Отак змальовує уява місце хлопячих мрій та втіх* (Б.-І. Антонич) та под.; 2) відображення пейзажного тла перебігу дії: *Небо. Кручі. Провалля. Вода. Сонце. Чайки. Високі хвилі поглинає загула даль* (В. Стус) і т. ін.; 3) розкриття емоційного стану героя: *Дивна знемога. Потік ласкавої енергії. Подих невідомих квітів. Вітання незнайомого друга, але в чомусь близького і рідного* (О. Бердник) та под.; 4) розкриття внутрішніх переживань: *Мрії солодких омріяний шквал, мрії блакитних година тернова. Тільки ви... Переповнений зал... Перехилена чарка медова*. (Л. Косановська) тощо; 5) передавання спогадів: – *Як дитя? – Не спитали. Не до цього було. Холод... голод... нестачі... Так до самих сивин* (Г. Чубач) і т.д.; 6) зображення перебігу образних картин (реальних або уявних): *Миготіли силуети гір... Приамурські нестрі... Сопки і кряжі Малого Хінгану... Роз'їзди... Блокпости і станції* (І. Багряний) та ін.; 7) динамічне зображення етапів дії: *Довершення. Доходження до краю. Зупинка. Воля. Спокій. Опочин* (В. Стус) та под.; 8) перерахування окремих аспектів, що утворює цілісне сприйняття певних реалій дійсності: *Жодних перспектив нормального існування. Декрет, прання, каструлі, орендовані квартири і копняки від господарів. Циганський факультет... А ти? Мала ж роботу, працювала як дипломований лікар... Кульочки. Конвертики. Своя власна хата* (В. Єшкілев) і т.п.; 9) перелік дійових осіб: *Танкіст, дівтора, зігнута полільник на взгорі... Та це у баглаєвських садках цілоденно валяється в гамаку студент-металург...* (О. Гончар) та под.; 10) портретна характеристика персонажів: *Бронзовий глянець щік, ніжні обриси губ, світлі, як з льону, коси. Біла, схожа на піну, кофтинка. У смак пов'язано косинку* (О. Опанасюк) і т.ін.

11. У структурі прозових і поетичних текстів ланцюжки НР, що виконують експозиційну роль, можуть розташовуватися на початку розділу, абзацу, строфи, *Дванадцять ночі... Сніг... Мороз... А за столом близькі обличчя. В цю мить високу й тасмичу я й виголошую свій тост* (С. Караванський) та под.

Для конструкцій з функцією деталізації, опису, перерахування препозиція не є типовою: *Що ж тепер? Не боїшся гріха? То заходь. Ця хатина суха, королево моя довгожданна! Мокрі вії. І коси. І плац. І в покорі похилені плечі. А в очах – ніби сміх, ніби плач... “Може я не доречі, пробач...” Та до речі, до речі, до речі!* (Б. Олександрів) тощо.

Частотною для ланцюжків НР є функція узагальнення, висновку. Подібні конструкції локалізуються в кінці строфи, абзацу, розділу, всього твору: *Час проминає, а зміни нема: тут рожа розцвілась, там віс зима! Двоїсте життя знайоме мені. Закута конечність. Веселі пісні! Вільні пісні! Закута конечність, веселі пісні!* (Т. Шевчук) та ін.

Ланцюжки НР можуть виконувати роль композиційного обрамлення: *Лувсьєнн колишньої мадам дю Баррі. Анаїс Нін. Новий рік із шматками “Тропіка Рака”. Діжсон. Уроки англійської для тупих ліцеїстів. Робота за харчі, становлення пролетарського письменника. Листування з Анаїс. Усе це завершиться “Чорною весною”. Кліши – помешкання у пролетарському районі Парижа на гроші буржуйки Нін. Чи не перша можливість для справжньої праці. Двадцять сторінок доведеного тексту на добу. Багато “голуазу”, вина. Багато музики і кіно. Астрологія чи психоаналіз? Морікан. Вільям Бредлі – літературний агент, який не помиляється. Джек Каган: “Обеліск Прес”. 1934 рік. Просто 1934 рік. Революція в Європі. Америка в комі. А Генрі на віллі Сьора. 1936-й. “Чорна весна”* (О. Соловей) і т.д.

Неординарним явищем у сучасній українській літературі є достатньо об'ємні прозові тексти та поетичні твори, повністю побудовані на НР. Часто подібні композиції ускладнюються стилістичними фігурами: гіперболою, анафоричним повтором, градацією тощо: *Блискіт. Блискітка. Блищання. Блискотіння. Блискунець... Ранок. Благовість. Прощання. Лід тоненький – ясенець. Благодення. Благодення. Благоволити – любить. Благородити, як сина... Колір. Кроки. Колорит. Чудодійні диво-звуки. Семантичні береги. Передзвони. Перегуки. Суть правдавно зберегли* (С. Бурлаков); *Покажи мені в нашій літературі такого поета, щоб не поповнив вірша про осінь. Немає. Зів'яле листя та айстри. Айстри та зів'яле листя. Зів'яле листя та айстри. Можна ці слова ще й інакше переставляти* (Б.-І. Антонич) і т.д.

Узагальнюючи викладене вище, видається можливим зробити наступні висновки: 1) ланцюжки НР активно використовуються на сучасному етапі у поетичному синтаксисі та синтаксисі художньої прози. Зростання кількості подібних конструкцій зумовлене широкими можливостями об'єднання НР у ланцюжки з метою актуалізації інформації; 2) найтипівішим виявом є ланцюжки, утворені поєднанням буттєвих НР.

Подібні конструкції також формують вказівні НР, побудови напівпериферійного та периферійного вияву (номінативний теми та номінативний уявлення, власне називні речення), субстантивні оцінні речення; 3) за характером смислових стосунків між НР у структурі ланцюжка, слід вирізняти значеннєве та асоціативне поєднання; 4) у структурі тексту ланцюжки НР активно взаємодіють з іншими конструкціями, що свідчить про тенденцію до аналітизму та синкретизму у сучасному українському синтаксисі; 5) у структурі поетичного та прозового тексту ланцюжки НР не мають фіксованої позиції і можуть виконувати експозиційну роль, роль узагальнення, висновку, композиційної рамки, набувати функцій рефрену; 6) ланцюжки НР мають відкриту структуру і частотність вживання їх у тексті визначається індуальною мовно-стилістичною манерою автора.

Література:

1. Єрмоленко С.Я. Синтаксис і стилістична семантика. – К.: Наукова думка, 1987. – 248с.
2. Загнітко А.П. Структурні і семантичні різновиди українських синтаксичних інновацій// Лінгвістичні студії: Зб. наукових праць. Вип. 11. У 2 частинах / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Част. 1. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – С. 135-148.
3. Ковальов В.П. Виразальні засоби українського художнього мовлення.- Херсон, 1992. –216.
4. Комарова В.И. Принципы и содержание лингвистического анализа постановочной ремарки как компонента драматического произведения: Дисс... канд. филол. наук. – М., 1973. – 216с.
5. Лужковская М.Ф. Цепочки номинативных предложений в современном русском литературном языке (на материале очерков): Автореф. дисс... канд. филол. наук. – Л., 1987. – 16с.
6. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови. – К.: Либідь, 1993. – 248с.
7. Чабаненко В. Стилїстика експресивних засобів української мови. – Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – 351 с.